

*Každý člověk má právo na život, lidský život si zasluhuje ochranu.
Charta základních práv a svobod*

Prvořadou zodpovědností vlády každé země je bezpečnost obyvatel. Předcházení neštěstím a omezení jejich následků závisí zejména na včasné kvalitní informovanosti, na poskytování adresné a konkrétní informace. Pojmy jako „bezpečnost“, „ohrožení“, „krize“ sice patří mezi ty nejfrekventovanějšími pojmy, jež jsou užívány v hromadných sdělovacích prostředcích a prezentují se v odborných kruzích, nicméně jedním z problémů, které v této souvislosti musíme řešit, je skutečnost, že neužíváme jednotné názvosloví týkající se právě oblasti bezpečnosti, nouzových situací, krizí. Řízení krizových situací není snadnou záležitostí a chystaná opatření jsou zahrnuta do celkového rámce plánování. Ale ani sebedokonalejší plánování nesplní svůj úkol, když občané nebudou rozumět varování, tomu, co mají dělat. Všechno souvisí se vším.

Úvod

Ochrana životů, zdraví a majetkových hodnot, zajištění suverenity, ochrany demokratických základů a územní celistvosti jsou jednou ze základních funkcí a povinností státu. Jedná se o soubor činností a postupů konkrétně odpovědných orgánů, které se zabývají činností s cílem minimalizovat negativní dopady možných mimořádných událostí a krizových situací na zdraví, životy lidí a jejich životní podmínky. Tato koncepce ochrany obyvatelstva České republiky je srovnatelná s převážnou většinou vyspělých evropských států.

Některé státy svou polohou patří k územím, která jsou často sužována dopady přírodních katastrof a pohrom, existují oblasti s vysokou pravděpodobností sociálních nepokojů i mimořádných bezpečnostních rizik. Je třeba si uvědomit skutečnost, že žádné území není odolné vůči klimatickým změnám. Nepříznivé jevy eliminujeme pomocí techniky a technologií, které snižují zranitelnost infrastruktury, ale vyvolávají naopak jiné problémy a potíže. V důsledku globalizace ekonomiky se zvyšují ekonomické škody, dochází k narušení činnosti v celých regionech a zvyšuje se tak riziko zranitelnosti obyvatelstva.

Díky pokroku v dopravě a komunikaci došlo k úzkému propojení světa ale současně i vzájemné závislosti a provázanosti. Částečně kvůli této vzájemné závislosti jsou mezinárodní organizace a týmy povolávány zasahovat při řešení mimořádných nebo krizových situací. Záchrané týmy jsou vysílány pracovat s jednotkami jiných zemí, někdy i ze zemí, o nichž vídíme velmi málo. Proto je důležité studovat a naučit se komunikovat s lidmi z jiných kultur v krizových situacích, při živelních pohromách, technologických i jiných haváriích a dalších nouzových situacích. Znalost sociálně kulturního prostředí je obvykle vysoce důležitým prvkem při efektivním provádění úkolů mnohonárodnostních týmů sestavovaných jak plánovaně, tak ad hoc, ale sama o sobě nestačí.

Schopnost komunikovat a pracovat v odlišném prostředí

Počínaje rokem 1989, po vstupu do NATO a vstupem České republiky do EU v r. 2004, bylo třeba začít přijímat různá opatření, jak dosáhnout zlepšení jazykových i socio-kulturních znalostí kvůli nastupujícímu trendu k mnohonárodnostnímu složení jednotek a týmů nasazovaných ve společných operacích. Pro současné i budoucí operace je a bude charakteristické prováděné a společné působení mnohonárodnostních týmů. Ať se jedná o záchranné operace nebo poskytování humanitární pomoci, není tým z jedné země obvykle schopen fungovat sám.

Mnohonárodnostní týmy jsou složitým komplexem kultur, systémů a skupin. Aby týmy byly schopné fungovat, musí být adaptabilní. Poslední výzkumy ukázaly, že nedostatek zkušeností v týmové mnohonárodnostní spolupráci jsou významnou překážkou adaptability. Hledají se způsoby, jak zdokonalit schopnosti mnohonárodnostních týmů lépe fungovat v nejrůznějších situacích.

Jednou z možností je dobrá znalost společně používaného jazyka (většinou se jedná o angličtinu), jednotné odborné standardizované terminologie a hlubší pochopení kulturních rozdílů. Využijeme-li efektivně tyto poznatky, zvýší se funkčnost i flexibilita takových smíšených týmů. Znalost terminologie, schopnost komunikovat a pracovat v odlišném prostředí nebude pouze klíčovým faktorem při rozhodování řídicích struktur, ale stane se také základem adaptability, stability a výkonnosti týmu.

Jako problém se jeví i skutečnost, že v České republice není dosud jednotně upraveno názvosloví týkající se problematiky nouzových situací, krizí, krizových situací, obecně oblasti krizového managementu. Už samotný výraz „krizový management“ může mít podle názoru odborníků různý výklad. Tato situace není ve světě běžná a uvedeme-li pro srovnání např. Kanadu nebo další angloamerické státy, tam je každému naprosto jasné, co je definicí míněno. Nedostatkem chápání krizových situací u nás, na rozdíl od jiných států, je fakt, že ve světě termín „krize“ charakterizuje situaci, která se týká celostátní úrovně nebo situace mezi více státy. U nás je možné tímto výrazem označit téměř každou mimořádnou situaci.

Proto je třeba už během přípravy i při vlastním řešení situace vzniklé v důsledku mimořádné události vytvořit a používat pro komunikaci určitý soubor pojmů, které jsou jednoznačné, standardně používané, tedy i stejně chápáné.

Krizový zákon

Dalším příkladem je zákon č. 240/2000 Sb., o krizovém řízení a o změně některých zákonů (tento zákon je nazýván jako krizový zákon). Na schválení a účinnost tohoto zákona čekali dlouhou dobu pracovníci státní správy, kteří byli zapojeni v oblasti příprav na krizové situace a podíleli se na problematice řešení mimořádných událostí v rozsahu své působnosti.

Do této doby se pojmy „krize“, „krizové řízení“, „krizový stav“, „zvláštní zásoby“, „mimořádná událost“, „nouzové hospodářství“, „záchranné a likvidační práce“, „havárie“, „ochrana obyvatel“ atd. řadily do jedné kategorie, kterou si nazval každý tak, jak se momentálně rozhodl. I dnes se však stále setkáváme s tím, že ne všichni pracovníci státní správy a samosprávy umí správně pojmenovat a zařadit vzniklou nebo předpokládanou situaci a příslušnou aktivitu, která je s ní spojená. Ve sdělovacích prostředcích se rovněž dovídáme zkreslené a nepřesné informace o řešení vzniklých situací, a to především z pohledu odpovědnosti.

Původní záměr zahrnout celou tuto oblast do jednoho zákona vycházel z výše nastíněného přístupu. V průběhu příprav této legislativy se ukázalo, že je třeba rozdělit vše, co se spojuje s ochranou života, zdraví, životního prostředí a majetku na běžné a časté mimořádné události, pro jejichž řešení zřizuje stát profesionální záchranné pořádkové sbory a služby, a na události, při kterých by bylo třeba měnit běžný klidový systém, to znamená hospodářský, majetkoprávní a veřejnoprávní.

Proto vyvstal velice aktuální problém definovat pojem mimořádná událost, krize a krizový stav. Dalším úkolem bylo vysvětlit rozdíl, stanovit mezi nimi hranice a stanovit povinnosti a pravomoci profesionálů (základních složek integrovaného záchranného systému) a ostatních při řešení mimořádných událostí, stanovit pravomoci a povinnosti státní správy (orgánů krizového řízení) a ostatních pro řešení krizí.

Kde tedy můžeme najít výklad a adekvátní význam jednotlivých pojmů, termínů a definic nejenom v mateřské jazyce, ale i v jazycích dalších? Co vůbec rozumíme pod termínem pojem? Pojmy, jak v českém nebo kterémkoli cizím jazyce, mohou představovat slova běžně používaná v obecném jazyce, speciální termíny jiných oborů, přejaté výrazy nebo výrazy nově vytvořené, které jsou typické pro odborný jazyk, např. kryptogramy, akronymy...

Cíl ale zůstává stejný: vytvořit systém vzájemně logicky uspořádaných termínů a definic, které jasně, zřetelně, jednoznačně a logicky vymezují rámec a hranice oboru a neumožňují žádný jiný výklad používaných pojmů.

Definice nesmí skrývat rozpor, musí stanovovat význam a smysl termínů, váže se na praktické používání v určitém oboru nebo profesi, musí být logicky výstižná a stručná a je nutné se vyhybat používání negace. Po vytvoření systému definic je třeba provést odpovídající kodifikaci, aby se jednotlivé termíny i celý systém staly závazné pro všechny odborníky.

Odborné terminologické slovníky

Dalším krokem je určit a přiřadit adekvátní definice v dalších cizích jazycích. V současné době jsou z hlediska terminologie závazné a platné dva dokumenty – „Odborný terminologický slovník AAP-15“ a slovník „Zkratky a zkratková slova - SHAPE“ i s českým překladem Ministerstva obrany.

Kromě toho bylo stanoveno na základě Nařízení Ministerstva vnitra České republiky č. 82/1998 používat zkratky pojmů, názvy institucí a další výrazy v souladu s dokumentací NATO a dokumenty Ministerstva vnitra. Tímto způsobem je vymezeno používání odborných termínů s jejich výkladem a pochopením a komunikace v oboru by měla probíhat bez nepředvídaných komplikací, problémů a nedorozumění.

Terminologie oboru krizový management se využívá v rámci integrovaného záchranného systému, koordinaci opatření civilního nouzového plánování, při komunikaci se státy, s nimiž jsou uzavřeny bezpečnostní dohody, při jednání se subjekty v působnosti Ministerstva obrany, NATO, v rámci aktivit Partnerství pro mír...

Je naprosto nezbytné, aby se jednou z priorit stala aplikace jednotné odborné terminologie ve standartu používaném v NATO ve všech rezortech, které se podílejí na integrovaném záchranném systému, přípravě a zpracování havarijních plánů a v rámci součinnosti s ostatními státy v případě zásahu mnohonárodnostních týmů.

Komunikace a krizová připravenost

Komunikace je základem života každé společnosti a je nezbytnou podmínkou nejen její existence, ale také jejího organizování a rozvoje. Komunikujeme, aniž bychom si to uvědomovali. Vše co říkáme v oblasti verbální komunikace, naše jednání a chování v oblasti neverbální, slouží k zařazení jedince do společnosti, vytváří mu podmínky pro život, utváří vztahy k jiným jedincům, skupinám a týmům. Dobrá komunikace je velmi důležitá především při zvládání krizových situací a také v přípravě na ně.

Při studiu literatury zaměřené na komunikaci zjistíme, že skoro 70 % bdělého stavu lidé věnují komunikaci, dialogům s okolím, čtení, psaní, vnímání vizuálních podnětů, naslouchání, monologům... Komunikace se tedy stala významným nástrojem organizační kultury, nástrojem vyjasňováním záměrů, postojů, hodnot, prostředkem k vedení lidí a jejich motivaci.

Dnes má světové společenství k dispozici nepřetržitě vysílající kabelové zpravodajské kanály, satelitní vysílání, mobilní telefony, faxy a další techniku a každá rozvinutá země má přístup ke všem nebo alespoň některé z těchto vymožeností. Zvýšená rychlost komunikace vedla ke zvýšení rychlosti, s jakou se dnes svět dovídá o přírodních a člověkem zaviněných krizích. Tento technický pokrok umožňuje reportérům podávat informace o událostech souběžně s tím, jak probíhají. Dnešní doba rychlé komunikace vyžaduje, aby veřejní a odpovědní činitelé byli připraveni reagovat na nouzové situace téměř se stejnou rychlostí, s jakou jsou jim tyto informace o událostech sdělovány.

Dobrá a spolehlivá komunikace při záplavách, zemětřeseních, technologických haváriích nebo teroristických aktivitách může zachránit lidské životy, nespolehlivá a nekvalitní komunikace vede ke ztrátám na životech, přitahuje nežádoucí pozornost a určitým způsobem vypovídá i o částečné neschopnosti se s krizí efektivně vypořádat.

Činnosti spojené s havarijní a krizovou připraveností a s řešením mimořádných a krizových situací si nelze představit bez využití informačních systémů. Jednotlivé rezorty a orgány veřejné správy mají své představy, ale současně je třeba respektovat ustanovení příslušné legislativy a pro srovnání existují i spolehlivě fungující informační systémy v zahraničí.

Řízení boje proti následkům události by mohlo být považováno pouze za technickou záležitost, a proto je třeba vzít na vědomí, že řízení komunikace vyvolává aspekty technické stejně jako emocionální, s nimiž je nutno počítat.

Řízení krizové situace není všeobecně snadnou záležitostí, tím spíše jedná-li se o řízení komunikačních kanálů, které chtějí vysvětlovat krizi a také ji ovlivňovat. Plánování opatření, která je nutno učinit např. ve vztahu ke sdělovacím prostředkům musí být integrováno do celkového rámce plánování. Je nutno se naučit poznávat svět informací, hodnotit ho, zkoumat způsoby jeho fungování, pochopit a vidět jeho požadavky, najít slabá místa a teprve potom kvantifikovat za extrémní situace akční prostředky technické, taktické nebo psychologické.

V každém případě si ale musíme uvědomit, že sebedokonalejší plánování a nejlepší odborníci jsou k ničemu, když nejsme schopni informovat občany o důsledcích jejich jednání. Je velice důležité zaměřit veškerou pozornost na jednotlivce, to znamená zamyslet se nad tím, jak bychom sami reagovali, kdyby došlo k mimořádné události v oblasti, kde nejsme odborníky.

Literatura:

- KOVÁRNÍK, L. K některým problémům při zpracování grafické dokumentace v krizovém řízení. *Konference Krizový management*, Brno 2004.
- KLABAN, V. Úloha krizového plánování v prevenci a řešení krizí. *Konference Krizový management*, Brno 2004.
- ROSICKÁ, Z. *Cross-Cultural Collaboration in Multilingual Environment: Lecture at International Conference on Cultural Diversity and Multinational Collaboration – Crisis Management in Europe – Problems and Perspectives*. Polcje, Slovenia: CRISMART, University of Ljubljana – Ministry of Defence, 2004.
- BELBIN, M. *How to build successful team*. London: B-H, 1996.
- DONELLY, J., H.-GIBSON, J.L.-IVANCEVICH, J. M. *Management*. Praha: Grada Publishing, 2002.
- ROSICKÁ, Z. *Interpersonální komunikace – významný faktor krizového řízení*. Praha: T-SOFT, 2004.

V současné době prochází Armáda České republiky obdobím reforem, z nichž pro veřejnost tu nejviditelnější představuje její plná profesionalizace. Jaké jsou, pane ministře, vaše osobní profesionální ambice, v čem spatřujete hlavní role armády a kam směřujete její vývoj?

Za velmi důležité považuji budovat armádu tak, aby byla vyrovnaná ve všech svých základních úkolech. Prvním ovšem pouze v pořadí, tedy bez vyjádření priority – je připravovat plošnou teritoriální obranu České republiky, samozřejmě v součinnosti s jednotkami NATO, včetně možnosti přijetí aliančních jednotek na území republiky a součinnosti s nimi. Dalším úkolem je připravovat armádu, která je schopna nasazení v místech, odkud mohou vycházet nebezpečí pro Českou republiku, a to třeba i nebezpečí nepřímá. Jsou to místa od republiky vzdálená, kde máme vojáky nasazené v jednotlivých zahraničních misích. Příprava k nasazení armády na takových místech je velmi náročnou otázkou přípravy lidí, techniky a celého jejich zabezpečení. Je třeba si uvědomit, že, abychom mohli vyslat třeba prapor v počtu čtyř set osob, musíme mít do budoucna připravených nejméně čtyřikrát tolik lidí s příslušnou technikou, neboť jedna jednotka se právě z nasazení vrátila, druhá tam zrovna je, třetí se intenzivně připravuje na vystřídání a čtvrtá příslušnou přípravu zahajuje.

K hlavním úkolům armády patří také připravenost na poskytování pomoci nevojenské části společnosti v případě nevojenských ohrožení. Ať už se jedná o jednotlivé tragické události, jakými jsou třeba dopravní nehody, různé přírodní kalamity či plošné události typu velkých záplav, případně rozsáhlý teroristický útok, průmyslová havárie a podobně. Ve všech těchto případech musí být armáda schopna poskytnout účinnou pomoc. Za normálních okolností je to záležitost záchranných praporů, za vypjatých, obtížnějších okolností pak existuje smlouva mezi Ministerstvem vnitra a Ministerstvem obrany o poskytování dalších jednotek na pomoc policii a integrovanému záchrannému systému.

***Pohledem ministra obrany
(z rozhovoru ministra obrany Karla Kühnla pro Rescue Report 21. 4. 2005)***